

ՄԱՅԻՍ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարեկանը 6 ռուբլ. Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանից խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлис, Редакция «Мшакъ».

Կամ Yiflis, Rédaction «Mschak».

Տ է լ է Ք օ Ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերէն).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լիզրուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են

խմբագրութիւնը տողատեղին 10 կոպեկ.

Տ է լ է Ք օ Ն № 253.

ԲՈՎԱՆԴԱՅԻՆԻՒՆ

Կենտրոնական դպրոց Թաւրիզում.—Ներքին Տնտեսութիւն. Մամուլ. Նամակ Ախալքալաքից. Նամակ Շուշուց. Նամակ Կարսից. Նամակ Խաղաղութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ Տնտեսութիւն. Նամակ Ամերիկայից. Արտաքին լուրեր.—Հեռագրութիւն.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Կարմիր Խաչի բնկերութիւնների միջազգային կոնֆերանցիան:

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ ԹԱՎՐԻԶՈՒՄ

Մեր հաղորդել էինք, որ Թաւրիզում որոշված է բանալ կենտրոնական դպրոց: Անհրաժեշտ ձևականութիւնները արդէն կատարված են և հետեւել 1903 թվ. աշնանը արդէն կարելի է լինի բանալ դպրոցը:

Ինչպէս յայտնի է, Թաւրիզում ներկայումս գոյութիւն ունեն երկու դպրոց՝ Արաւմեան և Լիւթալի, որոնք մէջ ուսումնում են մօտ 250 աշակերտ: Այդ դպրոցներին վրա տարեկան ծախսվում է մերձաւորապէս 14,000 ռուբլի գումար: Երբ որ բացվի կենտրոնական դպրոցը, նախկին դպրոցները կը դառնան տարրական դպրոցներ երեք տարվայ դասընթացով: Այդ տարրական դպրոցները կը պահանջեն բոլոր ծախսը, մերձաւորապէս չորս հազար ռուբլի: Մնացած տասն հազար ռուբլին կանցնի կենտրոնական դպրոցը նրա ծախսերի համար:

Կենտրոնական դպրոցի համար գնված է Թաւրիզում մի կալուածք, որ ունի իր մէջ մի մեծ շինութիւն և երկու դահլիճ: Երկուսն ալ շինութիւն, որ երեք-չորս տարեկան է և 16 սենեակով, կարող է բաւականութիւն տալ ապագայ դպրոցի պահանջներին: Նորից պէտք է շինվեն միայն երկու արհեստանոցներ՝ երկաթա-գործութիւն, ատաղձագործութիւն ու հիւսնութիւն սովորեցնելու համար: Այդին պէտք է ծառայէ գիւղատնտեսական պարպումներին համար: Կալուածքը գնված է 35,000 ռուբլով, որոնցից 22,000 ռուբլին արդէն ապահովված է, իսկ մնացածը պէտք է հոգացվի առաջիկայում: Դպրոցը պէտք է ունենայ մերձաւորապէս բնակարան դպրոցի կազմակերպութիւն պատրաստակարաններով և ութ դասարաններով ու արհեստանոցներով: Դպրոցի տարրական ծախսերը հաշված են մերձաւորապէս 18,000 ռուբլի, որոնցից տասն հազար կը գոյացվի ներկայ դպրոցների գումարով:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՅԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿՕՏԵՆԲԵՆՑԻԱՆ (Նամակ Պետերբուրգից)

II

Մայիսի 18-ին

Ինչպէս հաղորդեցի առաջին նամակովս, մայիսի 16-ին տեղի ունեցաւ Պետերբուրգում VII կոնֆերանցիայի բացումը: Ներկայութեամբ Մայր-Կայսրուհու եւ Թագաժառանգի Նախագահ Իլիտեր ողջունելով կոնֆերանցիայի անգամանակի Կայսրուհու անունից, յայտնեց, ընդհանուր կայսերական Մեծութիւն Թագուհի Կայսրուհի Մարիա Ֆեօդորովնա, ռուսաց Կարմիր Խաչի Օգոստոսափառ Հովանաւորութիւն չէ կասկածում, որ ձեր ընտելութեան ենթակայ հարցերը ձեր խառնուրդով կը լուծվեն: Նախագահութեամբ ամենալաւ կերպով կը լուծվեն յերջանկութիւն մարդկութեան, որի անդամները թեթեւացնել մեր գլխաւոր նպատակն է:

Արարարաւորութեան միմյանար ստատուսակրթութեամբ Ե. Մուրադիէվ, կայսերական կառավար-

մարները, 3000-ը յատուկ նուէրներով, 2000-ը Ատրպատականի թեմից և դեռ չէ հոգացված մնացած 3000-ը: Սակայն դասարանները չեն բացվելու բոլորը միանգամայն և դեռ ժամանակ կայ գումարների մասին մտածելու:

Մի քանի մանրամասնութիւններ մենք թող տուինք մեզ այստեղ հաղորդելու, աչքի առաջ ունենալով այն հանգամանքը, որ դպրոցը կոչված է Ատրպատականի հայերի կրթական գործի ապահովելու ու զոր դեր կատարելու: Անկասկած, որքան ապահով լինի դպրոցի ներթափանցումը, այնքան աւելի լաւ կերպով կարող է նա կատարել իր վրա դրած պարտաւորութիւնները: Եւ ցանկալի է, որ Պարսկաստանի հայերը ջանք գործ գնեն իրանց կենտրոնական դպրոցին նպատակաւոր մար կազմակերպութիւն տալու և իրանց մայր երկրի մէջ ստանալու բաւականաչափ կրթութիւն գործնական կեանքի համար:

Կենտրոնական դպրոցը մի շարք տարրական դպրոցների հետ միասին պէտք է կազմեն կրթական հաստատութիւնների մի ցանց, որ մատակարարէ պարսկահային թէ տարրական և թէ միջնակարգ ուսում:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՆՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Ընթերցողներին յայտնի է, որ «Մշակ» աշխատակից Հ. Առաքելեան մայիսի սկզբին Պետերբուրգի Աշխարհագրական Ընկերութեան մի նիստում կարգաց գեկուցում է. Այլիանի մասին «Новое Обозрѣніе» լրագրի աշխատակից պ. ի. Վերմիլեանի այս առիթով հաղորդում է մի քանի հետաքրքրական տեղեկութիւններ:

Կը նկատուի միջի այլոց, գրում է նա, որ մինչդեռ մեր շուրջը ամեն տեղ կարելի է տեսնել կամ կատարել անտարբերութիւն կամ ոչ մի կերպ անարդարանալի ծաղր եւ կատարել թշնամութիւն, մի տեսակ օտարութիւն էր լինել այստեղ այնպիսի խօսքեր, ինչպէս են հայոց գրականութիւնը, հայոց պատմութիւնը եւ հայ գիտականները եւ տեսնել մի եւ նոյն ժամանակ, որ այդ խօսքերը առաջացնում են ոչ թէ մի ներդաշնան կամ արհամարհական ժպիտ, այլ լուրջ շահագրգռութիւն, բարեացակամ հետաքրքրութիւն: Թարգմանի գիտականները մէկը, մի այնպիսի ծեղրում, մասնաւոր խօսակցութեան մէջ չը կարողացաւ չը նկատել, որ ինքը բոլորովին չէր սպասում թէ հայերի մէջ կը լինեն Այլիանի պէս նշանաւոր գիտականներ: Մի նկատողութիւն, որ ամեն կողմով թէ ընտրել է եւ թէ յարգողական Մի ուրիշ նը-

րութեան ներկայացուցիչը, դիմեց հանդիսականներին հետեւեալ ձևով, Ֆրանսերէն, որի թարգմանութիւնը առաջ ենք բերում:

«Ձերը Կայսերական Մեծութիւն, Ձերը Կայսերական Բարձրութիւն, տիկիններ եւ պարոններ, Թագաւոր Կայսրը, իմ Օգոստոսափառ Արքայ, բարեհաճեց յանձնել ինձ դիմել ձեզ արտաքին ողջոյնով եւ այս այնքան դժուար, որքան եւ չոյական պաշտօնը եւ կատարում եմ նրա վերջին նշանակութեան ամբողջ խորին եւ անկեղծ գիտակցութեամբ: Ինձ վրա դրված այդ յանձնարարութեան բացառիկ ընտելութիւնը աղաւաղում է ինձ անհրաժեշտութիւնից խնդրել ձեզ գիշողաբար վերաբերվել դէպի մի իրաւագէտ, որը մինչեւ այսօր իր ժամանակակից եւ խիստ պարտաւորութիւնների պատճառով հեռու է կանգնած եղել ձեր մարդասիրական աշխատութիւններից: Սակայն հազիւ կարելի լինի ինձ համար չափաբաց յուզվել ձեր փառաւոր ժողովի առաջ, որովհետեւ եւ շատ լաւ գիտեմ, թէ ինքն արդարաւորութիւնը որքան թերի եւ անկատար է առանց սուրբ գիտելիքների: Զործունէութեան այդ բարձր սկզբունքին Հարկաւորութիւն չը կայ այստեղ յիշեցնել նաեւ, թէ զրական օրէնսդրութեան մէջ ձեր բարեբար ծառայութիւնը վաղուց գտել է լայն աշխատ-

կատողութիւն մեզ, նոյնպէս մասնաւոր խօսակցութեան ժամանակ, մի բարձրատեսի- ճան անձն: «Մշակ» էլ պէտք էր սկսել ընթերցումը հասարակութիւնը անտարբեր է դէպի ձեզ՝ դրա մէջ ամենից աւել դուք եք մեղաւոր: Ձեզ ամեն տեղ հայտնում են՝ դուք յատուկութեամբ լուր եք: Ձեր մասին տարածում են զանազան առասպելներ եւ ձեզանից ոչ ոք ներդրութիւն չէ յանձն առնում հերքել նրանց իրական փաստերով եւ վաւերացնելով: Այս հարցի մէջ ամենից առաջ հարկաւոր է ուղղամտութիւն եւ կատարել անկեղծութիւն: Լուրերը միշտ կատարելի է: Համոզված եղէք, որ ռուսաց հասարակութեան լաւագոյն մասը, որ միշտ ուշադիր եւ դիւրագոյց է դէպի ճշմարտութիւնը, կը լսէ ձեզ համբերութեամբ եւ մի ճշմարիտ բարեացակամութեամբ, որ կաւե- լացնում եւ ինձանից, արժանի է մի մեծ ժողովրդի հերկայացուցիչներին, որ ծանաչում է իր կարողութիւնն ու փառքը...»

Այս խօսքերի մէջ դրված է մի վաղեմի ճշմարտութիւն, որի մասին հայոց մամուլը եւ մասնաւորապէս «Մշակը» շատ ու շատ է խօսել: Մեզանում միշտ զգացվել է այն անհրաժեշտութիւնը, որ պէտք է ծանօթացնել ռուս հասարակութիւնը հայերի իսկական դրութեան հետ: Ձեզ թագնում, որ այս ուղղութեամբ արդէն բաւական բան արված է եւ ամենամեծ ծառայութիւնը մատուցել է հանգուցեալ Գրիգոր Զանգեանցի իր «Նորարարական օգնութիւն» ժողովածուով: Բայց բաւականաչափ այդքանով չէ կարելի: Իրականում մի յայտնի մասն իր հայատնացութիւնը այնպէս սխառմաբար է տարածում, որ օրի վրա, այնպիսի յամառութեամբ է անվերջ ու անսահման կրկնում իր հնարած առասպելները հայերի մասին, որ հայերի կողմից մի մի երեւան եկող հիմնաւոր եւ փաստական հերքումները ամենայն հեշտութեամբ կարելի է նմանեցնել պարզ ջրի կաթիլներին, որոնք անհետանում են կեղտոտ ճանիւղների մէջ: Պէտք է ուրեմն, աշխատել, որ ճշմարտութիւնը եւ միմյան ճշմարտութիւնը որքան կարելի է շատ եւ յաճախ կրկնվի: Բայց ում վրա է ընկած այդ պարտքը: Տեղական մամուլը, տարաբախտաբար, թէ շատ փոքրիկ ճանց ունի եւ թէ այդ գործի մէջ մի շտանձին ընդունակութիւն չէ ցոյց տալու գլխաւորապէս այն պատճառով, որ նրա մէջ գործ հայերը իրանք էլ ծանօթ չեն հիմնաւոր կերպով հայկական կեանքին եւ բացի դրանից՝ ցոյց են տալիս նեղ միակողմանկութիւն, ամեն ինչ անչափ գովելու ու փառաբանելու հակում, յատկութիւններ, որոնք հայ ընթերցողին անգամ չեն կարող դուր հալ, ուր մնաց հատուկ ռուս ընթերցողին: Մեզ պակասում են խոր մտածող, բազմակողմանի զարգացած, մեր անցեալ եւ ներկայ կեանքին ու դրականութեան լաւ ծանօթ մարդիկ: Ահա ինչով պէտք է բա-

ւանջ արշալոյսի նման ընդհանուր գիտակցութեան վրա միտքը եւ ենթակրկից բարեբար ընտելութեան, միտք, որին պատկանում է ապագան, այդ ժամանակ Հաղապի կոնֆերանցիայի մօտաւոր հետեւանքներից մինը եղաւ Կարմիր Խաչի հաստատութիւնների զարգացումը, որոնք այսօր կազմում են շատ կարեւոր եւ շահագրգիռ գեկուցումներ ռուսական մարդկութեան մէջ: «Այդ գեկուցումների թոււում դուք կը գտնեք մի հաղորդագրութիւն Կարմիր Խաչի վիճակի մասին խաղաղութեան ժամանակ հասարակական աղէտների դէմ կուրելու գործում, ինչպէս համաձայնակ հիւանդութիւնների, սովոր, ջրհեղեղ, հրդեհը եւ ուրիշ զբաղադրութիւններ, որոնք մարդկային կամքից կախում չեն: Այդ հրատապ եւ անյետաձգելի հարցերը, որքան եւ վիճելի են, բայց նախաձեռնարկաւ հերթական հարցեր են հանդիսանում: Իրեւ եղրակացութիւն միմյանար ասաց, «Թող թող տրվի ինձ առաջ բերել ձեր երեւալականութեան մէջ վրա տեսարանի այն խաղաղաբար պատկերը, որը երեւում է, լուսաւորվում եւ փոխում իր կերպարանքը հէնց որ աչքի է ընկնում Կարմիր Խաչը սպիտակ դաշտի վրա: Տանջանքների, արիւնհեղութեան եւ մորմոքների մէջ նա փայլում է սփոփանքի

ցատրել այն յամառ լուրիւնս պատճառի մեծ մասը, որ նկատել է վերոյիշեալ բարձրատեսի- ճան անձնաւորութիւնը:

Օգտվելով դէպքից, պ. Վերմիլեան ի վերջոյ բերում է իր անձնական յիշողութիւնները: Այլիանի մասին Պարոն էլ մօտ տասը տարի առաջ եղել է Վենետիկում, եղել է, ի հարկէ, ա. Ղազարի կղզում, իսկ լինել ա. Ղազարի կղզում եւ չը տեսնել: Այլիանին անկա- բելի էր:

Մենք ծեծեցինք դուռը եւ ներս մտանք. եւ տեսայ մի փոքրիկ աղէկաբոյ ծերունու, որ սիրալիր կերպով պարզեց ինձ իր ձեռքը օրհնելու համար: Նա հարցրեց թէ որտեղացի եմ եւ, յետոյ հարց ու փորձաբաւ Թիֆլիսի, Կովկասի մասին: Եւ պատասխանում էի նրա հարցերին եւ խորին հետաքրքրութեամբ նայում էի նրա թէեւ ծերութեանից թեթեւ կերպով կորացած, բայց դեռ առողջ պատկերին: Դա մի խոսակցաց անապատական վարդապետ չէր, որ միտքաւոր խօսք ունի իր բերանում եւ Աստուծու պատիւին է կանչում մեղքերի մէջ թողված մարդկութեան վրա: Դա իսկապէս մի «սուրբ հայ» էր ոչ միայն անունով, այլ եւ իր ոգով, իր ներդաշնանութեամբ, աստուածային հեղուկութեամբ եւ նրա աշխոյժ աչքերի մէջ կար փառաբանք, խաղաղութիւն եւ բարեհաճութիւն, մի հայր, որ օրհնում է մարդկանց, որ ոչ միայն խօսքերով, այլ եւ իր երկար կեանքի օրինակով ամեն- ջին հրաւիրում է ծառայել մարդկութեան բարձրագոյն հոգեկան պահանջներին...:

Գանի քանի ականատեսներ են ծիղռ այս- պիսի վկայութիւններ տուել: Այլիանի մա- սին: Այս, նա մի բոլորովին առանձնակի դէմք էր հայութեան մէջ...:

ՆԱՄԱԿ ԱՆԽԱՎՔԱՎՈՒՄ

Մայիսի 25-ին

Թիֆլիսի նահանգական դատարանի վերջին սեսիան այստեղ քննեց մի շատ ըստմաներ գործ, որ իր ժամանակ մեծ սենսացիա էր ա- րել: Անցեալ ամառ թեթեւ վարքի տէր մի գիւղացի կին իր հօր հետ դալիս է քաղաք եւ իջնում է մի խանութ: Բայց այսպէս փչացած մի քանի մարդիկ, հէնց որ հօտն առնում են, երեկոյան գեղջուկուհու հօրը արեցնում, փա- կում են մի սենեակում եւ սկսում են չը լուս- ված գազանութիւններ գործ գնել թշուառ կնոջ վերաբերմամբ: Որքան խեղճ դիմադրում, բողբոջում, աղաչում է, գազանացած մարդիկ չեն սթափվում, մի քանի անգամ չեն յիշում, որ իրանք մարդ տանու են կրում եւ մարդ- կային անհատի հետ գործ ունենալ Աղմուկից վրա են հասնում գիշերապահ գործողութիւն ու զինւորները, բայց փոխանակ զոհին պաշտ- պանելու եւ կարգը վերականգնելու, ինչպէս

ճանջ արշալոյսի նման ընդհանուր գիտակցութեան վրա միտքը եւ ենթակրկից բարեբար ընտելութեան, միտք, որին պատկանում է ապագան, այդ ժամանակ Հաղապի կոնֆերանցիայի մօտաւոր հետեւանքներից մինը եղաւ Կարմիր Խաչի հաստատութիւնների զարգացումը, որոնք այսօր կազմում են շատ կարեւոր եւ շահագրգիռ գեկուցումներ ռուսական մարդկութեան մէջ:

«Այդ գեկուցումների թոււում դուք կը գտնեք մի հաղորդագրութիւն Կարմիր Խաչի վիճակի մասին խաղաղութեան ժամանակ հասարակա- կան աղէտների դէմ կուրելու գործում, ինչպէս համաձայնակ հիւանդութիւնների, սովոր, ջրհեղեղ, հրդեհը եւ ուրիշ զբաղադրութիւններ, որոնք մարդկային կամքից կախում չեն: Այդ հրատապ եւ անյետաձգելի հարցերը, որքան եւ վիճելի են, բայց նախաձեռնարկաւ հերթական հարցեր են հանդիսանում:

Իրեւ եղրակացութիւն միմյանար ասաց, «Թող թող տրվի ինձ առաջ բերել ձեր երեւալականութեան մէջ վրա տեսարանի այն խաղաղաբար պատկերը, որը երեւում է, լուսաւորվում եւ փոխում իր կերպարանքը հէնց որ աչքի է ընկնում Կարմիր Խաչը սպիտակ դաշտի վրա: Տանջանքների, արիւնհեղութեան եւ մորմոքների մէջ նա փայլում է սփոփանքի

